

Борис Грановський,

к.і.н., с.н.с. відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ

До історії книгозбірні Товариства «Музей визвольної боротьби України» (Прага. 1925-1945 рр.)

На матеріалах, видрукованих у європейських періодичних виданнях, що випускали різні організації української діаспори, а також вітчизняних архівних джерелах висвітлено засади організації та функціонування Товариства «Музей визвольної боротьби України», котре діяло у Празі в 20-40-ві роки ХХ ст. Розкриваються фонди книгозбірні Товариства, де було нагромаджено різноманітні національні друки: книги, часописи, мистецький і картографічний матеріали, візитівки, некрологи, печатки тощо. Мета статті - привернути увагу наукової світової громадськості до пошуків цінної для української культури бібліотеки Товариства.

Книгозбірні Товариства «Музей визвольної боротьби України» (МВБУ), на нашу думку, можна надати одночасно статус і національної бібліотеки України, і Книжкової палати України в екзилі [1].

На основі звідомлень україномовної зарубіжної та національної, окупаційної доби в Україні, періодики, архівів спробуємо проаналізувати зміст й історичну цінність цих фондів.

Товариство МВБУ було організоване з дозволу уряду ЧСР українською науковою діаспорою в Празі (офіційно 28 січня 1925 р.). Урочисте відкриття самого Музею відбулося завдяки зусиллям проф. Д. Антоновича та його помічників лише 26 жовтня 1930 р. [2].

Акад. С.Смаль-Стоцький у промові з нагоди десятої річниці Товариства наголошував: «Аж по великим зриві українського народу до визвольної боротьби відчув український народ сам велику потребу зібрати всі пам'ятки тієї визвольної боротьби докупи, щоб нічого з них не затратилося, та зберегти їх на науку грядущим поколінням» [3].

Окрім функції збирання розпорошених по світу предметів музейної та архівної вартості, щоб захистити їх від загибелі, зберегти і в сприятливий час перевезти на рідну землю [4], адміністрація Товариства вбачала в ньому важливий науковий осередок [5]. Не приховувалося, що ця акція матиме і політичний резонанс [6].

Першими активними членами Товариства були професори П. Андрієвський, А. Артимович, Л. Білець-

кий, О. Ейхельман, В. Сімович, В. Січинський, С. Смаль-Стоцький, О. Шульгин, Ф. Щербина та ін., а першим головою - акад., проф. І. Горбачевський. Колективними членами його ставали інші товариства української діаспори: на кінець 1936 р. налічувалося 125 членів та сім організацій [7]. На загальних зборах Товариства МВБУ 20 лютого 1943 р. були присутні два почесних і 108 дійсних членів, прийнято нових 29 членів. А ще через рік у його складі було чотири почесних і 160 вікопомних, досмертних і звичайних членів. Останню управу очолив у 1944 р. проф. Д. Дорошенко; її члени - професори М. Добровольський та І. Панькевич, доктори І. Мазепа, С. Матренчук, Я. Рудницький та ін. [8].

Коштом жертводавців для Музею в березні 1938 р. було придбано в Празі триповерховий будинок, який після ремонту відкрився для відвідувачів і наукової праці [9].

Було прийнято рішення «в міру накоплення матеріалу видавати свої «Вісті», в яких буде подаватись до відома громадянства про нові надходження для Музею, про офіри для Музею, про працю відділів й функціонерів» [10]. Усього за двадцятилітню історію його існування вийшло понад 20 чисел «Вістей Музею визвольної боротьби України». Друкувалася в них інформація про пожертви грошей, про надходження історичних документів, матеріалів, друків, речей тощо. «Музей ВБУ в своїх колекціях не має жодної купленої речі - всі свої багаті скарби він придбав виключно шляхом пожертвів» [11]. За станом на 1 січня

1944 р. до Музею надійшло 37376 дарів: від великих книгозбірень до печатки [12].

Значну увагу адміністрація Товариства МВБУ надавала збиранню українського національного друку [13]. Друки з музейних фондів були доступні для всіх бажаючих працювати з ними. З цією метою адміністрація Музею впорядкувала велику бібліотеку-читальню, кілька менших бібліотек - жертв окремих українських читачів, багату колекцію авторських примірників, стародруків і богослужбових книг, мистецьких творів, театральних рекламних друків, мап, календарів тощо [14].

Управа Товариства через «Вісті» постійно зверталася до українського загалу за кордоном з проханням надсилати в Прагу всю видавничу продукцію, яка стосувалася українці: «До Музею надходять у все більшому числі бібліотеки товариств і установ, що або припиняють, або скорочують свою діяльність. Бібліотеки окремих товариств, установ чи приватних осіб не змішуються з іншими, а зберігають свою цілість і остаються в Музеї як пам'ятник інтелектуальної пам'яті тих, хто бібліотеку складав. Таких бібліотек в Музеї зібралось уже кілька десятків, і спеціальний каталог показує, в якій бібліотеці знаходиться яка книжка» [15].

Свою бібліотеку, зібрану за час мешкання в Празі, акад. С.Смаль-Стоцький дарував частинами. Перший масив, 2 790 книжок та часописів, зокрема цінні книги з проблем слов'янської філології (славістики) - 339 томів; шевченкіана - 153 томи; комплект видань Української Академії наук у Києві - 112 томів; великий розділ художньої літератури тощо. В 1933 р. ректор Українського інституту в Празі проф. О.Колесса заснував при Товаристві свою книгозбірню. Понад 16 років очолював він українську фракцію в парламенті й тому, крім книг та творів мистецтва, у фонді вченого зберігалось багато документів про діяльність фракції. Нагромаджував науковець свій фонд поступово: 2 жовтня 1936 р. він збільшився на 1 629 чисел періодичних видань [16]. Українське історично-філологічне товариство в Празі здепонувало в Музеї книгозбірню, поповнюючи її своїми та іншими виданнями. Власні бібліотеки передали Музею проф. К.Мацієвич, І.Івасюк, Д.Козицький, С.Дністрянський та багато ін. [17].

Незважаючи на негаразди передвоєнного й воєнного часу, майже всі українські наукові установи та товариства за кордоном справно надсилали до Праги свої видання. Це - Наукове товариство ім.Шевченка (Львів), Український науковий інститут в Берліні та Український науковий інститут у Варшаві; в Подєбрадах: Український техніко-господарчий інститут та Українськы з господарська академія, Український високий педагогічний інститут ім.Драгоманова в

Празі, товариство «Просвіта», Українське воєнно-історичне товариство (Варшава) тощо [18], українські видавництва та редакції періодичних видань (Ю.Тищенко з Праги та Б.Тищенко з Відня, Б.Кентежинського з Фінляндії, «Пробоем» (Прага), «Українське видавництво» (Краків-Львів), «Варяг» (Варшава), «Український пласт» (Прага) тощо, редакції часописів «Лікарського вісника» (Львів), «Робітничих вістей» (Канада), «Стягу» (Станіслав), «Українського слова» (Аргентина), «Краківських вістей» (Краків-Львів) тощо) [19].

З червня 1941 по вересень 1942 р. в Музеї було зібрано 116 українських часописів національною, російською та іншими мовами, що видавалися на терені України за окупаційної доби [20]. До квітня 1943 р. загальна кількість цієї періодики зросла до 155 за назвами, 35 з яких друкувались іноземними мовами. З початком війни надходження до Музею часописів з американського та азійського континентів припинилося, і тому газетний фонд формувался тільки періодикою Європи [21].

У числі тих, хто фактично започаткував книгозбірню Музею, були Л.Биковський - передав власні видання, М.Коновалець - 65 воєнних та інших видань, М.Левицький - 563 од. др. та рукописів, О.Лотоцький - 241 номер часописів, С.Рудницький - 47 науково-літературних творів, Ю.Тищенко (Сірій) - 225 друків, С.Сірополко - 403 од. книг та періодичних видань, В.Щербаківський - 605 од. періодичних видань, А.Яковлів - 149 друків [22]. Проф. В.Дорошенко подарував МВБУ всі примірники «Записок Наукового товариства ім. Т.Шевченка» у Львові та «Літературно-наукового вісника», систематичний покажчик до «Киевской старины», «Галицько-Руську бібліо-графію ХІХ ст. (1801-1886 рр.)», твори М.Драгоманова, І.Я.Рудченка, І.Галки, О.-Ю.Федьковича, поезії М.Філянського, К.Шероцького, дещо з шевченкіани та ін. [23], давні українські часописи «Зоря Галицька» та «Хлібороб», видання УСДРП, УСРП, УСДС, комплекти національної періодики за 1917- 1920 рр., офіційні видання Українського уряду в екзилі, публікації Союзу визволення України (Відень), РУПа тощо. М.Аркас подарував збірку часописів, В.Біднов - відбитки своїх праць та інші друки, В.Мельничук - альбом вирізок публікацій з преси про М.С.Грушевського, У.Самчук - свої публіцистичні, літературознавчі та художні твори тощо. Багато своїх авторських примірників передали до Музею професори Д.Дорошенко, С.Наріжний та О.Шульгін, Ор.Корчак-Городинський, Є.Грицак, Є.Пеленський, М.Масюкевич, М.Антонович [24].

Музей мав солідну шевченкіану (першу книгу фонду датовано 10.ІІ. 1936 р.) [25], яка налічувала понад 300 видань творів поета і про нього: ювілейні випуски, наукові розвідки провідних

діячів науки та культури України (дослідження М. Антоновича, Д. Багалія, І. Борщака, О. Гермайзе, Б. Грінченка, О. Грушевського, В. Дорошенка, Д. Дорошенка, М. Драгоманова, С. Єфремова, О. Колесси, О. Кониського, І. Крип'якевича, П. Куліша, Б. Лепкого, О. Лотоцького, Є. Пеленського, С. Смаль-Стоцького, С. Черкасенка, В. Щурата та ін.), белетристичні твори, інсценізації його творів, ноти до них. Майже всі українські композитори писали музику на поезію Т. Шевченка, партитуру 43 з яких було представлено в колекції. З повних його видань у ній були видання, випущені у Варшаві, Києві, Лейпцизі, Львові, Харкові тощо, понад два десятки «Кобзарів», видрукованих білоруською, російською, англійською, чеською, німецькою, португальською та французькою мовами [26], матеріали про «культ Шевченка між українцями на рідних землях і на чужині», пам'ятки шевченківських свят, ювілеїв, академій, панахид, вистав, концертів тощо, котрі проводилися в різних регіонах України, Північної та Південної Америки, в містах Європи [27]. Масив шевченкіани було використано для видання Українським науковим інститутом у Варшаві повної збірки творів Т. Шевченка, празького «Кобзаря», при влаштуванні Чеською академією наук (Прага, 1939) шевченківської виставки [28].

До ювілею поета Товариство організувало в Празі експозицію шевченкіани зі своїх фондів. Директор Музею проф. Д. Антонович підкреслював: «Тут можна зазначити чигиринський Кобзар, С.П.Б., 1867 р. (дар д-ра В. Германова) з гравюрами на міді не дуже тонкої роботи, в тому числі портрет роботи Шевченка; рисунок Кобзаря - мабуть, копія з Штейнберга, - дещо іншого характеру і матриці - заставки до «Думи»; тоншої роботи кінцівки, різані на сталі (криці) та, певно, не спеціально для цього видання, а взяті з оздоб друкарні; навпаки, дуже цікаві і для якогось українського видання роблені заставні літери. Російські переклади творів Шевченка, додані в цьому виданні, зладив О.А. Лепко. <...> Друге цікаве мініатюрне видання Кобзаря - частина перша, Женева, 1878 (дар д-ра Л. Чикаленка) <...>. Це мініатюрне драгоманівське видання (як видавці зазначені «Кузьма і Сірко») було зроблено, щоб заборонені твори Шевченка можна було провезти через російський кордон у гаманці, папіросниці тощо. Книжечка починається цитатою із знаменитого указу 1876 р. про заборону українського слова в Росії. Музеєві належить той примірник, про який згадує Є. Чикаленко в своїх спогадах <...>. Є в Музеї фотографічне видання з оригіналу Шевченка, який у 1863 році В. Білозерський подарував до Львівського народного дому. Інші видання Шевченка <...> великої рідкості не роблять. Між книжками видань про Шевченка, крім пізніших

академічних видань, як «Шевченко і його доба» тощо, хіба варто зазначити збірку брошур про Шевченка львівських видань: це брошури М. Павлика, Б. Лепкого, О. Колесси, Д. Лук'яновича, В. Панейка, М. Лозинського тощо» [29].

У листопаді 1940 р. в Празі Шевченківський відділ МВБУ влаштував чергову виставку з нагоди 100-річчя першого видання «Кобзаря» [30].

У структурі Музею функціонував літературний відділ, де було згруповано матеріали окремих письменників, їх епістолярна спадщина, архіви, документи письменницьких груп чи організацій, портрети, рукописи творів, біографічні документи, спогади, друковані твори, статті в періодиці (відбитки чи вирізки), рецензії, відгуки в пресі, матеріали, де розкривалися псевдоніми тощо [31]. Відділ мав книгозбірню, котра нараховувала на кінець 1937 р. 1 271 працю (друковані твори, відбитки, вирізки тощо) українських літераторів українознавців та свою бібліографічну картотеку [32].

З інших становить інтерес експозиція близько 70 сатирично-гумористичних українських часописів з України та еміграції (від найдавнішого київського «Шершня» до львівського «Комара»). Більшість відвідувачів уперше побачили видані в таборах інтернованих українських військовослужбовців часописи - «Аванс», «Будяк», «Камедуля», «Окріп», «Полин»; еміграційні часописи з Подєбрад - «Абсурд», «Ена», «Кропива», «Метелик»; з Праги - «Віхоть», «Гедзь», «Люшня», «Око», «Реп'ях», «Сатирикон»; з Відня - «Єретик» і «Сміх»; з Америки - «Батіг», «Будяк», «Боеві жарт», «Оса», «Перець» та «Молот»; із Закарпаття - «Сова», «Маланка», «Ку-ку»; з Буковини - «Будяк», «Чортополох» тощо [33].

З 1935 р. адміністрація МВБУ приділяла увагу комплектуванню архівної збірки статутів, положень, інструкцій, правил тощо різних українських державних установ 1918-1919 рр. та в екзилі, політичних партій, громадських, військових, студентських, спортивних і мистецьких організацій, науково-освітнянських закладів, військових товариств, церков, парафій, курсів «Просвіт», видавництва. За територіальною ознакою переважна більшість нормативних документів стосувалась еміграційних осередків українців європейських держав, проте були також з України, Азії та Америки. Серед них - статутні документи Українського клубу в Харбіні, Далекосхідної ради українців, «Просвіти» м. Владивостока за 1918 р., товариства «Чумак» тощо. У 1936 р. вийшов перший каталог статутів МВБУ (90 позицій) (на кінець 1944 р. - 295) [34].

Колекція картографічних матеріалів бібліотеки (давніх мап, планів, атласів, різних репродукційних карт стосовно України XVII-XVIII ст.) теж

формувався тільки за рахунок пожертв. Серед картографічних матеріалів - карти України 1650 та 1716 років, видрукуваний у Нюрнберзі (1716) атлас Й.Б.Гоманна з українськими мапами [35], виданий у 1935 р. зусиллями Л.Багрова альбом перших мап України XVII ст. (подарунок Укр. наук. ін-ту в Берліні), зокрема мапи з 1627 р. під назвою «Чертеж украинским и черкасским городам от Москвы до Киева и в Крымскую землю», рідкісна мапа Боплана з 1648 р. для його «Опису», видана до 1580 р. карта Чорноморського басейну невідомого автора; сансонівська мапа Поділля й Брацлавщини з 1665 р., давній план Полтавської битви 1709 р. з назвами, написаними німецькою мовою, карта Дніпровських порогів з назвами, написаними латинською мовою тощо [36].

Фоторепродукції мап України суттєво доповнювали картографічну колекцію бібліотеки МВБУ: 1674 р. тут було створено Сансоном мапу козацького краю, репродукції карт з книги Целаріуса 1659 р. та ін. Інженер Ю.Коларда презентував МВБУ два фото з глобуса 1697 р., що зберігався в Природничому музеї в Оломоуці. У фонді Музею зберігалися, зокрема, археологічна карта Київщини, складена В.Б.Антоновичем у 1895 р., карта давніх поселень України, видана до VI археологічного з'їзду (Одеса, 1884), тощо* [37].

До унікальних колекцій МВБУ належить і зібрання візитівок українських діячів минулої та тогочасної доби (амбасадорів, голів місій, військових та торговельних аташе, працівників дипломатичного і консульського корпусів, журналістів, митців, професорів вищих шкіл, громадських діячів). У них містилася інформація про прізвище та ім'я, науковий статус, службове й громадське становище, рід заняття, володіння власністю.

Значну інформацію про діячів української еміграції можна було почерпнути у збірці некрологів, повідомлень про жалібні академії тощо. Остання охоплювала період у чверть століття, протягом якого померло за кордоном багато відомих українських діячів [38].

У фонді відділу мистецтва були оригінали чи репродукції творів майже всіх українських майстрів пензля, головним чином емігрантських. Постійно влаштовувалися виставки, де експонувалося чимало робіт, зокрема картини професорів І.Мозалевського, В.Масютина та Ст.Колядинського, С.Мака, М.Кричевського, В.Касіяна, В.Ковжуна, С.Боброва, М.Бутовича та ін. У колекції портретів - портрети М.Грушевського і В.Сімовича (Т.Березняка). Приваблювало відвідувачів розмаїття керамічних, ткацьких, різьбярських виробів, народних вишиванок, писанок [39].

* У «Матеріалах до бібліографії мапознавства України» проф. П.Тутковського не зазначені.

Колекція печаток українських установ, організацій, товариств, військових формувань тощо нараховувала 450 од. зб. Більшість написів зроблено українською мовою, проте траплялися і двота тримовні тексти, - поряд з українською ще й чеською, словацькою, італійською, латинською, німецькою, французькою та іншими мовами. Були тут і печатки Союзу визволення України та українських організацій у таборах полонених доби Першої світової війни, генеральної старшини громади «Самостійна Україна» та отамана запорізького полку Т.Шевченка в м.Раштадті, урядових установ Карпатської України, українських дипломатичних місій у Швейцарії, Данії, Німеччині, печатки громадських, культурних та спортивних організацій: ЦЕДУС - Центр допомоги українського студентства, СВУС - Союз відродження українського студентства, УАГ - Українська академічна громада тощо. Відбитки деяких з них було вміщено в першому томі «Студії Музею визвольної боротьби України» [40].

Незважаючи на фінансову скруту, адміністрація Товариства й дирекція Музею розробили програму підготовки та святкування свого двадцятилітнього ювілею [41]. Але здійснити накреслені заходи не вдалося.

14 лютого 1945 р. під час бомбардування Праги англо-американською авіацією будинку МВБУ було завдано великої шкоди. Від вибухової хвилі фасадна стіна обвалилася. Під її руїнами загинули сторож, його мати та донька [42]. Систематизовані архівні та бібліотечні зібрання були частково пошкоджені, проте згодом відновлені. Повністю загинула документація управи й дирекції Музею [43]. В рятувальних роботах брали участь студенти Українського вільного університету, учні гімназії, члени громадських українських організацій, чеські добровольці. Вже наступного після бомбардування дня Український історичний кабінет, що існував при одному з празьких відомств, запропонував Музею свій притулок. Проте управа останнього визнала пропозицію міської бібліотеки «Клементinum» - розмістити вцілілі матеріали МВБУ в своїх сховищах - безпечнішим місцем [44].

Подальша доля експонатів МВБУ, в т.ч. багатих зібрань національного друку, невідома.

1. Зленко П. Надішліть книжку Музею визвольної боротьби України // Краківські вісті. - 1944. - № 248. - 2 листоп. - С.3.
2. Вінницькі вісті. - 1942. - №78(120). - 1 жовт. - С.3.
3. Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1936. - Ч.9. - Жовт. - С.8.
4. Там само. - 1925. - Ч.1. - Лип. - С.1.
5. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі ЦДАВОВ України). - Ф. 4026, оп. 2, спр. 15, арк. 1-2.

6. Там само. - Оп.1, спр. 19, арк.12.
7. Там само. - Спр. 15, арк.1-2.
8. Краківські вісті. - 1943. - № 57(795). - 19 берез. - С.4; 1944. - №65(1098). - 25 берез. - С.4.
9. Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1939. - №19. - Трав. - С.1-3.
10. Там само. - 1925. - Ч.1. - Лип. - С.1.
11. Там само. - Прага, 1935. - Ч.8. - Квіт. - С.1.
12. Краківські вісті. - 1944. - №65 (1068). - 25 берез. - С.4.
13. Там само. - 2 листоп. - №248. - С.3.
14. *Миронович Д.* Перед 20-літтям Музею ВБУ // Укр. вісті (Берлін). - 1944. - №22/23 (146-147). - 7 жовт. - С.7.
15. Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1934. - Ч.4. - Січ. - С.7.
16. Там само. - 1935. - Ч.9. - Жовт. - С. 11-13.
17. Там само. - 1930. - Ч.3. - Черв. - С.2.
18. ЦДАВОВ України. - Ф. 4026, оп. 2, спр. 9, арк. 41-43.
19. Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1935. - Ч.8. - Квіт. - С.10-14.
20. Українська дійсність (Берлін). - 1942. - №29. - 10 жовт. - С.3.
21. *Миронович Д.* Музей визвольної боротьби України // Укр. вісті (Берлін). - 1944. - №6(130). - 9 квіт. - С.10-11.
22. Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1925. - Ч.2. - С.2-4.
23. Краківські вісті. - 1944. - №277 (1310). - 6 груд. - С.3.
24. Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1935. - Ч.9. - Жовт. - С.11-13; Те ж // Краківські вісті. - 1945. - № 16. - 25 січ. - С.3.
25. Пробоєм (Прага). - 1941. - №3. - С.184.
26. ЦДАВОВ України. - Ф. 4026, оп. 2, спр. 18, арк. 1-10.
27. *О.М.* Музей визвольної боротьби України // Укр. вісн. (Берлін). - 1943. - №6 (105). - 21 берез. - С.9.
28. Пробоєм (Прага). - 1941. - №3. - С.183-188.
29. *Антонович Д.* Шевченківський відділ в Музеї визвольної боротьби України // Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1936. - Ч.11. - Лют. - С.2-3.
30. Українська дійсність (Берлін). - 1940. - №2. - 1 груд. - С.1.
31. Краківські вісті. - 1944. - 16 листоп. - С.3.
32. Вісті Музею визвольної боротьби України (Прага). - 1937. - Ч.18. - Груд. - С.6-8.
33. Українська дійсність (Берлін). - 1941. - №14. - 1 жовт. - С.4.
34. Краківські вісті. - 1945. - 1 лют. - С.3.
35. Там само. - 1944. - 24 груд. - С.3.
36. Там само.
37. Там само.
38. Там само. - 10 жовт. - С.3.
39. Мистецький відділ Музею визвольної боротьби України // Пробоєм (Прага). - 1940. - №1(78). - С.29-30.
40. Краківські вісті. - 1945. - №1. - 3 січ. - С.4.
41. Двадцятиліття Музею визвольної боротьби України // Голос (Берлін). - 1944. - № 56(203). - 20 груд. - С.3.
42. Українська дійсність (Берлін). - 1945. - №6. - 20 лют. - С.4.
43. Там само. - №11. - 10 квіт. - С.3.
44. Краківські вісті. - 1945. - №57(1388). - 14 берез. - С.2.

Бібліотеки світу

Наталія Яремчук, бібліотекар I категорії відділу зарубіжних зв'язків та фонду ООН

Нова Британська бібліотека в Сент Панкрасі

Будівництво нового приміщення Британської бібліотеки було започатковане Національним комітетом бібліотек, очолюваним лордом Дайнтоном у 1969 р. Освоювалася споруда поетапно, у міру введення в експлуатацію окремих ділянок. У квітні 1989 р. вона була відкрита для громадськості. Офіційне відкриття Бібліотеки відбулося в червні минулого року в присутності королеви Великої Британії. До середини 1999 р. 12 млн. томів було перевезено в Сент Панкрас з 20 будівель Британської бібліотеки, розкиданих по Лондону, тисяча співробітників зайняли свої нові робочі місця.

Загальна площа чотирьох підземних та восьми наземних поверхів нової бібліотеки дорівнює 86 тис. кв.м. Довжина полиць чотирьох підземних поверхів становить 340 км. Тут зберігаються: 12 млн. книг та періодичних видань, два млн. мап і 1,5 млн. партитур. У читальних залах передбачено 1200 місць. Книги розміщено на стелажах відкритого доступу довжиною 23 км та закритого доступу довжиною 286 км. Фонд бібліотеки, зібраний за останні 250 років, налічує 150 млн. од. Щорічний приріст дорівнює три млн. документів. Уперше в історії Британської бібліотеки в одній будівлі було зібрано літературу різних напрямів: гуманітарну, природничу, технічну та ін. В бібліотеці працює 2400 співробітників. До послуг читачів три виставкових і 11 читальних залів; серед них - гуманітарний, рідкісної книги та музичний. На початку 1999 р. було відкрито науковий читальний зал.

Для підвищення рівня обслуговування читачів у бібліо-

теці було введено в дію нову вдосконалену автоматичну систему пошуку книг, завдяки чому вимоги виконуються протягом 30 хв. Система «повідомляє» користувача про місцезнаходження потрібного йому видання або про причини відсутності, виправляє помилки, допущені читачем при переписуванні з каталогу або співробітником бібліотеки при прочитуванні вимоги. У бібліографічних описах міститься інформація про стан збереження публікацій та їх місцезнаходження, що, в свою чергу, допомагає керувати фондами і шляхом вимог. Механічна система управління прискорює доставку книг читачам. Удосконалено систему замовлення: читач може замовити літературу телефоном, факсом, електронною поштою чи написавши лист.

Спеціально для комп'ютерної мережі нової бібліотеки було розроблене програмне забезпечення. До послуг читачів - електронні засоби пошуку літератури та доступ в он-лайнному режимі до 300 банків і баз даних. Он-лайнний загальнодоступний каталог має в своєму розпорядженні 60 терміналів у читальних залах, утримує близько 12 млн. записів і дозволяє читачам шукати інформацію, використовуючи критерії 12 основних каталогів.

Втілення та вдосконалення проектів автоматизації покращує обслуговування читачів, підвищує рівень роботи бібліотеки в Сент Панкрасі й бібліотечної системи цієї країни в цілому.

© Яремчук Наталія Юрївна, Київ, 1999